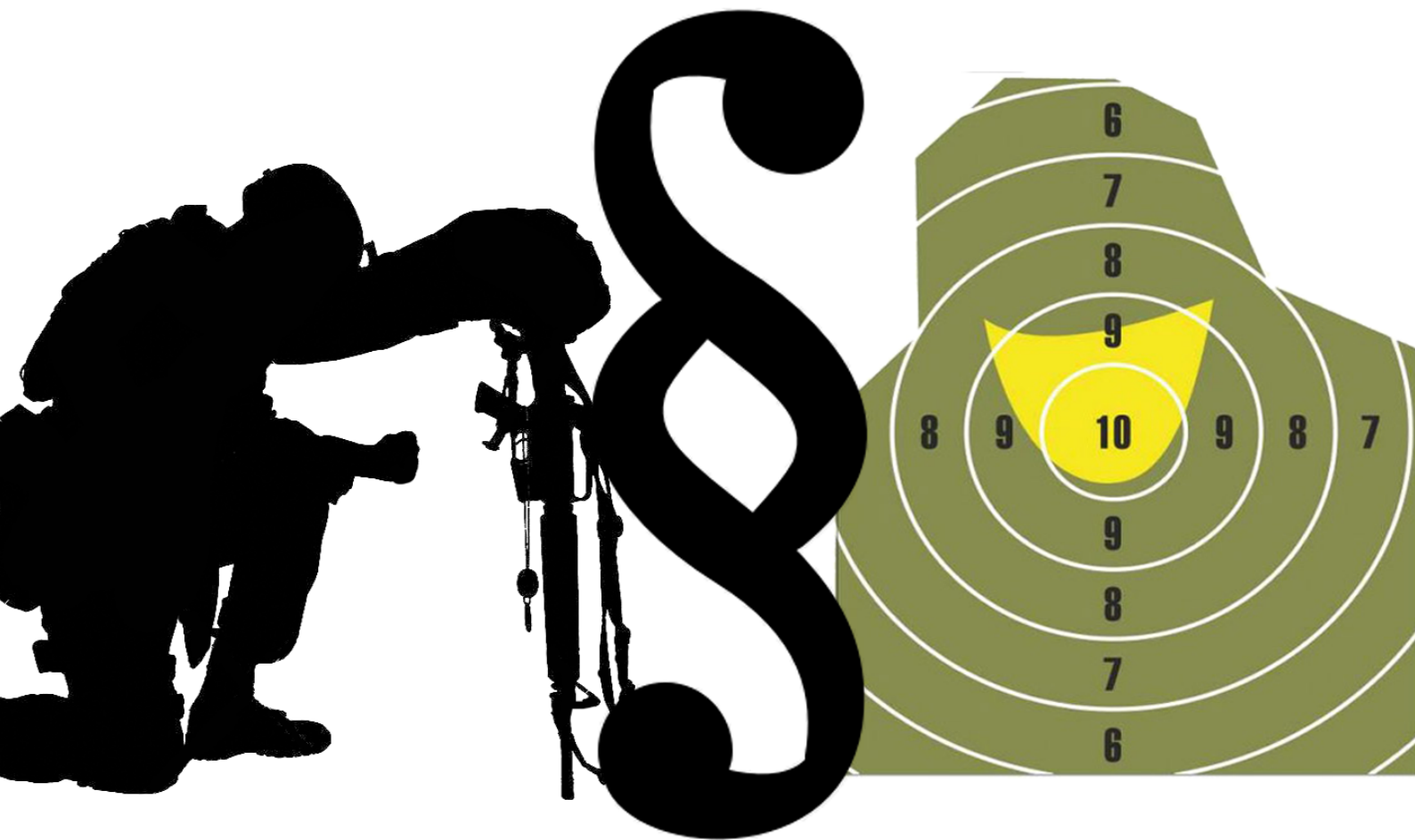

PRAWO UŻYCIA BRONI

ZASADY UNIWERSALNE

Komentarza udziela:
gen. broni rez. dr Mirosław RÓŻAŃSKI

Prawo użycia broni

Przedmiotowy artykuł jest konsekwencją doświadczeń zdobytych podczas służby w ramach VIII zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku. W czasie codziennej służby mieliśmy okazję przekonać się jak dalekie od wymogów współczesnego pola walki jest prawo użycia broni, którym żołnierze posługują się na co dzień. Skomplikowany język, problemy interpretacyjne sprawiają, że stosowane zasady nie są w stanie uchronić żołnierza od negatywnych dla niego konsekwencji użycia siły.

Starając się temu zaradzić podjąłem próbę opracowania prostych i zrozumiałych zasad, które w maksymalnym stopniu „zdejma” z żołnierzy ciężar skomplikowanej interpretacji przepisów użytych w aktach prawnych.

To co jest istotą niniejszego artykułu zostało opracowywane jako większa całość równolegle i niezależnie od *Projektu z dnia 25 stycznia 2010 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa*, przyjętym przez Radę Ministrów.

Owocem pracy Rady Ministrów było wprowadzenie do porządku prawnego RP ustawy z dnia 26 listopada 2010 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa (Dz. U. 2010, Nr 240, poz. 1601). Przytoczona niżej nowelizacja wprowadziła długo oczekiwane zmiany w przedmiocie użycia siły przez polskich żołnierzy w trakcie wykonywania postawionych zadań i tak w ustawie

z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa (Dz. U. Nr 162, poz. 1117, z 2004 r. Nr 210, poz. 2135 oraz z 2009 r. Nr 79, poz. 669 i Nr 161, poz. 1278) po art. 7 dodano art. 7a—7c które mówią że,

„Żołnierze pełniący służbę w jednostce wojskowej (...) użytej poza granicami państwa mają prawo stosowania środków przymusu bezpośredniego, użycia broni i innego uzbrojenia dozwolonego na mocy wiążących Rzeczpospolitą Polską ratyfikowanych umów międzynarodowych oraz międzynarodowego prawa zwyczajowego, w sposób oraz w granicach zasad określonych przez organ organizacji międzynarodowej, któremu jednostka została podporządkowana na czas operacji, z uwzględnieniem celu jej użycia poza granicami państwa oraz zastrzeżeń zgłoszonych przez upoważniony organ państwowy.

1. Żołnierze, o których mowa (...) niezależnie od warunków stosowania środków przymusu bezpośredniego, warunków użycia broni i innego uzbrojenia, wynikających z zasad określonych przez organ organizacji międzynarodowej lub z celu użycia jednostki wojskowej poza granicami państwa, mają prawo stosowania środków przymusu bezpośredniego, użycia broni i innego uzbrojenia:

- 1) w celu odparcia bezpośredniego i bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność osoby oraz w celu przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu,
 - 2) przeciwko osobie niepodporządkowującej się wezwaniu do natychmiastowego porzucenia broni lub innego niebezpiecznego narzędzia, którego użycie może zagrozić życiu, zdrowiu lub wolności osoby,
 - 3) przeciwko osobie, która usiłuje bezprawnie, przemocą odebrać broń żołnierzowi lub innej osobie uprawnionej do posiadania broni,
 - 4) w celu odparcia gwałtownego, bezpośredniego i bezprawnego zamachu na jednostkę wojskową polską lub sojuszniczą,
 - 5) w celu odparcia niebezpiecznego, bezpośredniego, gwałtownego zamachu na obiekty i urządzenia ważne dla Sił Zbrojnych,
 - 6) w celu odparcia zamachu na mienie, stwarzającego jednocześnie bezpośrednie zagrożenie życia, zdrowia lub wolności osoby,
 - 7) w bezpośrednim pościgu za osobą, wobec której stosowanie środków przymusu bezpośredniego, użycie broni i innego uzbrojenia było dopuszczalne w przypadkach określonych w pkt 1—5,
 - 8) w celu ujęcia osoby, o której mowa w pkt 1—3 i 6, jeżeli schroniła się w miejscu trudno dostępnym, a z okoliczności towarzyszących wynika, że może użyć broni lub innego niebezpiecznego narzędzia, których użycie zagrozić może życiu, zdrowiu lub wolności osoby,
 - 9) w celu ujęcia lub udaremnienia ucieczki osoby zatrzymanej, jeżeli: a) istnieje uzasadnione podejrzenie, że osoba zatrzymana może użyć broni palnej, materiałów wybuchowych lub niebezpiecznego narzędzia, b) zatrzymanie nastąpiło w związku z uzasadnionym podejrzeniem lub stwierdzeniem popełnienia czynów, o których mowa w pkt 1—7 —
z zastrzeżeniem, że żołnierze, o których mowa (...) mają prawo do wyprzedzającego stosowania środków przymusu bezpośredniego, użycia broni, innego uzbrojenia oraz wszelkich innych dozwolonych prawem międzynarodowym środków dla zapewnienia samoobrony, ochrony sprzętu i miejsca stacjonowania.
2. Broni palnej nie używa się w przypadku określonym w ust. 1 pkt 7 w stosunku do kobiet
o widocznej ciąży, osób, których wygląd wskazuje na wiek do 13 lat, starców oraz osób o widocznym kalectwie, chyba że okoliczności wskazują na konieczność użycia broni w stosunku do tych osób.
3. Żołnierze, o których mowa (...) mają prawo do wyprzedzającego stosowania środków przymusu bezpośredniego, użycia broni, innego uzbrojenia oraz wszelkich innych dozwolonych prawem międzynarodowym środków dla zapewnienia samoobrony, ochrony sprzętu i miejsca stacjonowania.
4. W działaniach oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych stosowanie środków przymusu bezpośredniego, użycie broni i innego uzbrojenia może nastąpić tylko na rozkaz dowódcy jako szczególny i ostateczny środek.
5. Użycie broni i innego uzbrojenia powinno następować w sposób i z natężeniem proporcjonalnym do zagrożenia, wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę i nie narażać innych osób, a w szczególności osoby cywilne, na niebezpieczeństwo utraty życia lub

zdrowia. O ile sytuacja na to pozwala oraz nie wynika to wprost z celu realizacji zadania, użycie broni i innego uzbrojenia przeciwko osobie nie powinno zmierzać do pozbawienia jej życia.

Minister Obrony Narodowej określa, w drodze zarządzenia niepodlegającego ogłoszeniu, dla każdej operacji zagranicznej z udziałem Sił Zbrojnych:

1) które z zasad dotyczących użycia środków przymusu bezpośredniego, użycia broni i innego uzbrojenia, zawartych w niniejszej ustawie oraz wynikających z wiążących Rzeczpospolitą Polską ratyfikowanych umów międzynarodowych, międzynarodowego prawa zwyczajowego i planu operacji opracowanego przez organizację międzynarodową odpowiedzialną za jej prowadzenie, mają być stosowane przez żołnierzy Polskich Kontyngentów Wojskowych, w celu zrealizowania zadań operacji,

2) sposób, tryb dokumentowania oraz meldowania o zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego oraz użycia broni i innego uzbrojenia — mając na uwadze cel użycia Sił Zbrojnych poza granicami państwa, sytuację i warunki na terytorium, na którym jest prowadzona operacja zagraniczna, oraz niezbędne w tych warunkach prawo do samoobrony.”

Wprowadzenie powyższych przepisów dało żołnierzom gwarancję, że ich działanie po wielu latach znalazło umocowanie w akcie rangi ustawy.

Rozumiejąc, iż zapisy te dają polskim żołnierzom dużo większe możliwości to jednak należy pamiętać, że zwroty takie jak „... odparcia bezpośredniego zamachu na życie...” nie wprowadzają znacząco nowej jakości przepisów, którymi posługują się żołnierze zawodowi.

Dobrze, że w końcu udało się doprowadzić do stworzenia solidnej podstawy prawnej dla tego typu działań. Niemniej aby w wysokim stopniu prawo to zostało przyswojone przez żołnierzy poprzez system odpowiedniego szkolenia, należałoby przetransformować treść zawartą

w przytoczonych przepisach na język zrozumiały dla żołnierzy i nie pozostawiający wątpliwości kiedy mogą „strzelać” aby ratować życie ale i zawrzeć go w „akcie prawnym”, z którym każdy żołnierz ma na co dzień kontakt- mowa oczywiście o Regulaminie Ogólnym Sił Zbrojnych RP, ponieważ nie każdy żołnierz (i tu nie ma się co oszukiwać) z zaciekawieniem czyta ustawę dokonując jednocześnie wykładni zawartych w niej przepisów.

Mając z sobą doświadczenia z misji w Iraku a także będąc odpowiedzialnym za wystawienie dwóch kolejnych zmian Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Afganistanie postanowiliśmy zaproponować rozwiązanie optymalne zarówno dla żołnierzy, wychodzące naprzeciw ich oczekiwaniom jak powinno wyglądać prawo, które ma ich chronić jak i całkowicie wpisujące się w ducha znowelizowanych przepisów. W zasadzie jest to zaprezentowanie tej samej treści w sposób i w formie zrozumiałej dla żołnierzy:

MOŻESZ STRZELAĆ GDY:

1. TY	ALBO	TWÓJ ODDZIAŁ	ZOSTAŁ ZAATAKOWANY
2. ZAATAKOWANO		OBIEKT	KTÓRY OCHRANIASZ
3. ZAATAKOWANO		OSOBĘ	KTÓRĄ OCHRANIASZ

4. NAPASTNIK	UCIEKA	PO	ATAKU
5. NAPASTNIK	PRZYGOTOWUJE		ATAK

Tak skonstruowane prawo użycia broni dla żołnierzy, w pełni zabezpieczy ich oczekiwania. Dodatkowo jeśli docelowo każdy żołnierz służący w Siłach Zbrojnych ma w czasie całej swojej służby przynajmniej trzykrotnie wyjechać w rejon misji, wprowadzenie jednolitych zasad użycia broni (**w tym podstawowym zakresie**) zarówno w kraju jak i za granicą sprawi, że wyrobią sobie pewien automatyzm w stosowaniu tego prawa co wprost przełoży się na pewność i jakość działania.

Za tak sformułowanym prawem użycia broni przemawia również duża część wykładni prawa jak i orzecznictwo sądów, które na przestrzeni lat zdołały wypracować pogląd wychodzący naprzeciw oczekiwaniom żołnierzy w zakresie prawa do użycia broni.

Jeśli przeanalizujemy teraz podstawowe instytucje w prawie karnym to przekonamy się, że takie podejście jest w pełni uzasadnione.

Głównym kontratypem jest oczywiście „obrona konieczna”. Jest ona podstawowym prawem każdego człowieka. Można ją stosować w sytuacji bezpośredniego, bezprawnego

i rzeczywistego zamachu na jakiekolwiek dobro chronione prawem.

Zamach jest bezpośredni nie tylko wtedy, gdy dane dobro prawnie chronione zostało już wprost zaatakowane (np. na osobę zaatakowaną spadły pierwsze ciosy), ale i wtedy,

gdy z przebiegu całego zdarzenia wynika wysoki stopień prawdopodobieństwa, iż dobro to zostanie zaatakowane natychmiast. Istnieć tu musi wysoce spotencjonalizowane niebezpieczeństwo takiego ataku, co oznacza, iż wystarcza sam stan wysokiego zagrożenia naruszenia dobra. Zamach taki rozpoczyna się już w chwili, gdy zachowanie się sprawcy ukierunkowane na naruszenie dobra prawnego jest tak zaawansowane, że brak przeciwdziałania doprowadzi do istotnego niebezpieczeństwa dla dobra prawnego (podobnie W. Grzeszczyk: *Zamach uzasadniający prawo do obrony koniecznej*, Prok. i Pr. 2000, nr 5, s. 129).¹

O niebezpieczeństwie zamachu decyduje cały szereg czynników, w tym dobro zaatakowane, siła i środki zamachu oraz sposób ich użycia, właściwości napastnika, czas i miejsce zamachu, wreszcie dynamicznie rozwijający się przebieg, który może potęgować lub zmniejszyć to niebezpieczeństwo (wyrok SN z 6 września 1989 r., II KR 39/89, OSNPG 1990, z. 2-3, poz. 16).²

Bezpośredniość zamachu zachodzi, gdy czyn napastnika przeszedł z fazy przygotowania do fazy usiłowania (patrz wyrok SN z dnia 11 grudnia 1978 r., II KR 266/78, OSNKW 1979, nr 6, poz. 65; wyrok SN z dnia 31 marca 1988 r., I KR 60/88, OSNKW 1988, nr 9-10, poz. 64; wyrok SN z dnia 24 lipca 1997 r., III KKN 261/96, Prok. i Prawo 1998, nr 1; wyrok SN z 4 lutego 2002 r., V KKN 507/99, OSNKW 2002, nr 5-6, poz. 38).³

¹ M. Filar, Komentarz do art. 25 Kodeksu karnego, Lex Polonica

² A. Zoll – tekst, System Informacji Prawnej Lex (Lex Omega) 39/2009

³ M. Filar, Komentarz do art. 25 Kodeksu karnego, Lex Polonica

Podobne stanowisko wyraża również Jacek Giezek, który zwraca uwagę, iż SN niejednokrotnie wyrażał pogląd, że przyjęcie bezpośredniości zamachu nie wymaga, aby atak na dobro chronione prawem już się rozpoczął albo żeby nastąpiło uszkodzenie dobra. Zamach jest bowiem bezpośredni już wtedy, gdy z zachowania napastnika w konkretnej sytuacji jednoznacznie można wywnioskować, że przystępuje on do ataku na określone dobro prawne już zindywidualizowane oraz że istnieje wysoki stopień prawdopodobieństwa natychmiastowego podjęcia ataku.⁴

Granice bezpośredniości nie są więc dosłownie i motorycznie pojmowane granice rozpoczęcia i zakończenia ataku naruszającego dane dobro, lecz granice powstania i odpowiednio ustania bezpośredniego niebezpieczeństwa dla dobra chronionego prawem. Możliwe jest stosowanie obrony koniecznej także, gdy zamach wprowadzie już się zakończył, jednak wywołany nim stan bezprawny trwa dalej (np. bezprawne pozbawienie wolności). Bezpośredniość zamachu istnieje także wtedy, gdy po pierwszym ataku i krótkiej przerwie napastnik zmierza do powtórzenia ataku, a istnieje wysoki stopień prawdopodobieństwa, że zamiar swój zrealizuje natychmiast lub w najbliższej chwili (por. wyrok z dnia 8 lutego 1985 r., IV KR 18/85, OSNKW 1985 nr 11-12, poz. 92; wyrok SA w Krakowie z 6 października 2004 r., II AKa 183/2004, Prok. i Pr. 2005, nr 6, poz. 11, dodatek).⁵

W tym samym tonie wypowiada się J. Wawrowski, który podaje, że przy obronie koniecznej nie ma obowiązku czekania, aż dobro zostanie naruszone, oznacza to, że dopuszczalne jest zaatakowanie napastnika bądź zastosowanie urządzenia zabezpieczającego już w momencie, gdy z jego strony atak jeszcze nie nastąpił, ale z okoliczności zdarzenia wynika, że atak jest wysoce prawdopodobny i w najbliższej przyszłości nastąpi.⁶ O tym czy istnieje bezprawny i bezpośredni zamach na dobro chronione prawem decyduje zachowanie się osoby atakującej w całym przebiegu zdarzenia, a nie tylko ten fragment, który odnosi się do podjęcia akcji obronnej przez osobę zaatakowaną (wyrok SN z dnia 31 marca 1988 r., I KR 60/88, OSNKW 1988, z. 9-10, poz. 64).⁷

W relacji do niebezpieczeństwa zamachu oceniać należy intensywność obrony. Ponieważ napadnięty ma nie tylko prawo do obrony, lecz i prawo do obrony skutecznej, może on użyć wszelkich środków i technik stwarzających realną szansę na odparcie zamachu, nawet gdyby napastnik środków i technik takich nie używał. Osobie w czasie trwania bezprawnego ataku nie można stawiać przekraczających zdrowy rozsądek wymagań doboru narzędzi służących do odparcia ataku. Racjonalność takich ocen musi ulec modyfikacjom wynikającym z kolei z oceny konkretnych warunków, w jakich atak ma miejsce. Sposób odpierania ataku jest bowiem zwykle zdeterminowany czasem i miejscem takiej akcji oraz jej intensywnością i gwałtownością, ograniczającymi u atakowanego możliwość chłodnego rozumowania przy podejmowaniu decyzji co do sposobu obrony (zob. wyrok SA w Warszawie z 3 kwietnia 1997 r., II AKa 81/97, nie publ.). Osoba napadnięta ma prawo odpierać zamach wszelkimi dostępnymi środkami, które są konieczne do zmuszenia napastnika do odstąpienia od kontynuowania zamachu (wyrok SN z 4 lutego 1972 r., IV KR 33/71, niepubl.).⁸

⁴ J. Giezek – tekst, System Informacji Prawnej Lex (Lex Omega) 39/2009

⁵ M. Filar, Komentarz do art. 25 Kodeksu karnego, Lex Polonica

⁶ J. Wawrowski, Obrona konieczna a zabezpieczenia techniczne, Prokuratura i Prawo 2006/9/33

⁷ M. Filar, Komentarz do art. 25 Kodeksu karnego, Lex Polonica

⁸ M. Filar, Komentarz do art. 25 Kodeksu karnego, Lex Polonica

To napastnika obciąża ryzyko szkodliwych dlań następstw zamachu. Dlatego oceniając zdarzenie (polegające na działaniu w obronie koniecznej), nie można za główne kryterium przyjmować jedynie rozmiarów tych następstw. Niestusznym jest więc w doktrynie pogląd, że pozbawienie życia napastnika możliwe jest tylko wtedy, gdy napadniętemu zagraża identyczne niebezpieczeństwo (ewentualnie ciężki uszczerbek na zdrowiu czy pozbawienie wolności).⁹

Odpieranie zamachu nie jest „rycerskim pojedyńkiem” i to napastnika obciąża ryzyko szkodliwych dlań następstw. Przy ocenie relacji intensywności obrony do niebezpieczeństwa zamachu rozmiary szkody wyrządzonej przez broniącego się powinny być wzięte pod uwagę, jedynie jako kryterium pomocnicze. Oceniając zdarzenie nie wolno sugerować się przede wszystkim rozmiarami tych następstw. Nieuzasadnione wydaje się więc stanowisko, według którego poświęcenie życia napastnika możliwe jest jedynie wówczas, gdy zamach groził pozbawieniem wolności lub spowodowaniem śmierci albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu [P. Hofmański, *W sprawie realizacji przepisów o obronie koniecznej w: Z problematyki prawa karnego*, s. 29-102]. W złagodzonej nieco formie (ograniczonej do umyślnego pozbawienia życia) reprezentuje je również A. Marek, *Prawo karne...*, s. 70 oraz A. Wąsek, *Prawo karne...*, s. 313.¹⁰

Obrona konieczna w odróżnieniu od stanu wyższej konieczności nie wymaga proporcjonalności wartości dóbr zagrożonego i poświęconego. Obrona konieczna nie wymaga też zachowania umiarkowania obrony względem możliwości szkody, jaka grozi napastnikowi, ale uprawnia do zastosowania takiej obrony, która jest konieczną aby odeprzeć zamach w warunkach jego trwania i z uwzględnieniem środków, jakie pozostają w dyspozycji napadniętego. „Konieczność” jest relatywna względem zamachu, zarówno co do sposobu, jak i środka obrony, przy czym granicę „konieczności” obrony wyznacza „odparcie” zamachu, a nie szkoda napastnika.¹¹ Napadnięty nie jest zobowiązany ostrzec napastnika, że będzie się bronił. Napastnik dokonując zamachu na zdrowie lub życie innej osoby musi być przygotowany na obronę ze strony napadniętego, przy czym taką obronę, która będzie konieczna, aby odeprzeć zamach.

O uprawnieniu do obrony koniecznej decyduje sam fakt istnienia bezprawnego zamachu i jego charakter, a nie dopiero rodzaj doznanego obrażenia w czasie trwania zamachu (nie publ. wyrok SN z dnia 20 lutego 1979 r., III KR 20/79).¹²

W doktrynie i judykaturze dominuje pogląd, że prawo do obrony koniecznej jest prawem samoistnym, co oznacza, iż korzystanie z niego nie doznaje ograniczeń, w szczególności nie można odmawiać prawa do czynnej obrony wymaganiem, aby nie istniał inny sposób uniknięcia zamachu.¹³

Odnosząc się do stanu wyższej konieczności to podstawową przesłanką tego kontratypu jest stan niebezpieczeństwa zagrażający dobru chronionemu prawem. Niebezpieczeństwo to taki stan rzeczy, w którym dobru takiemu obiektywnie grozi

⁹ M. Filar, *Rzeczpospolita*, 2004/10/30

¹⁰ M. Filar, *Komentarz do art. 25 Kodeksu karnego*, Lex Polonica

¹¹ M. Filar, *Komentarz do art. 25 Kodeksu karnego*, Lex Polonica

¹² M. Filar, *Komentarz do art. 25 Kodeksu karnego*, Lex Polonica

¹³ A. Marek – tekst, *System Informacji Prawnej Lex (Lex Omega)* 39/2009

uszczerbek lub unicestwienie. Źródłem potencjalnego zagrożenia mogą być nie tylko czyny ludzi, ale także zjawiska związane z aktywnością sił przyrody.

Niebezpieczeństwo musi być rzeczywiste, tj. musi istnieć obiektywnie. Niebezpieczeństwo wyimaginowane stanowić może jedynie ewentualną podstawę zastosowania art. 29 k.k.

Niebezpieczeństwo musi być bezpośrednie. Zachodzi wówczas, gdy potencjalnie ryzyko uszczuplenia lub unicestwienia dobra jest takie, iż wedle dającego się przewidzieć, na podstawie dynamiki konkretnego zdarzenia i przebiegu przyczynowości, następnego ogniwa tego przebiegu, bez włączenia się jakichkolwiek ogniw dodatkowych lub pośrednich, może być już tylko naruszenie lub unicestwienie tego dobra. Przez „*bezpośrednie niebezpieczeństwo rozumieć należy takie, które grozi określonemu dobru natychmiast, a więc zagraża tak, że wszelka zwłoka w podjęciu czynności ratowniczych mogłaby czynić je bezprzedmiotowymi, względnie, że naruszenie dobra nie musi nastąpić natychmiast, ale ma charakter nieuchronny a wstrzymanie się od czynności ratowniczych mogłoby powiększyć rozmiary grożącej szkody lub utrudnić zapobieżenie jej*” (nie publ. wyrok SN z dnia 30 maja 1973 r., III KR 6/1973).¹⁴

Osoba podejmująca działania opisane w art. 26 § 1 k.k. musi działać w celu uchylenia niebezpieczeństwa. Musi mieć świadomość jego istnienia oraz wolę jego uchylenia. Jeżeli sprawca celowo spowodował stan zagrożenia po to, by następnie naruszyć dobro chronione prawem (np. zastrzelić świadomego sprawcę do ataku nie lubianego psa sąsiada), nie będzie mógł powołać się na działanie w stanie wyższej konieczności. W wypadku gdy nie było takiej celowości, powołanie się na ten stan nie jest wykluczone, nawet gdy niebezpieczeństwo zostało spowodowane przez osobę nim zagrożoną w sposób zawiniony nieumyślnie. Zawinienie w formie zamiaru ewentualnego zdaje się wykluczać możliwość powołania się na działanie w stanie wyższej konieczności.¹⁵ Stan wyższej konieczności zachodzi jedynie wtedy, gdy niebezpieczeństwa utraty lub uszczuplenia dobra prawnego nie można było inaczej uniknąć, jak tylko poświęcając inne dobro prawem chronione (zasada subsydiarności). Jeśli więc uniknięcie takie realnie możliwe było w jakikolwiek inny sposób (ucieczka, uchylenie się, wezwanie pomocy) należy skorzystać z tego właśnie sposobu.¹⁶ Warunkiem wyłączenia bezprawności czynu jest, aby dobro poświęcone przedstawiało wartość niższą od dobra ratowanego (zasada proporcjonalności)

Art. 26 § 3 k.k. opisuje tzw. ekscesy stanu wyższej konieczności, które odnoszą się do obu jego wariantów. Eksces ekstensywny będzie miał miejsce wówczas, gdy niebezpieczeństwo istniało wprowadzić realnie (bez jego istnienia nie ma bowiem w ogóle stanu wyższej konieczności), brak jednak bądź cechy jego bezpośredniości, bądź też zrealizowało się ono już w postaci szkody, a więc zakończyło się już, zaś nieświadoma tego osoba działa nadal lub też usiłując pomniejszyć jej rozmiary nadal podejmuje działania ratownicze poświęcając przy tym inne dobra.

Eksces intensywny zachodzi, gdy naruszono zasadę subsydiarności, tj. niebezpieczeństwa uniknąć można było „*tańszym kosztem*” bądź zasadę proporcjonalności, tj. poświęcono dobro oczywiście większej wartości.¹⁷

W odniesieniu do obu opisanych wyżej kontratypów warto przyrzeć się wykładni groźby przytaczanego już przez nas prof. Mariana Filara, określonej co prawda w art. 190

¹⁴ M. Filar, Komentarz do art. 26 Kodeksu karnego, Lex Polonica

¹⁵ M. Filar, Komentarz do art. 26 Kodeksu karnego, Lex Polonica

¹⁶ M. Filar, Komentarz do art. 26 Kodeksu karnego, Lex Polonica

¹⁷ M. Filar, Komentarz do art. 26 Kodeksu karnego, Lex Polonica

kk., niemniej mającej kolosalne znaczenie dla praktyki z punktu widzenia poczucia zagrożenia przez atakowanego.

Groźbę stanowi zapowiedź spowodowania, wobec jej adresata (którym musi być określona jednoznacznie osoba fizyczna), określonej dolegliwości, jeśli jej nastąpienie zależy od osoby ją zapowiadającej. W tym przypadku jest to zapowiedź popełnienia przestępstwa na szkodę adresata groźby.

Nie ma znaczenia, czy grożący zapowiada, iż przestępstwa dokona sam, czy też zrobi to za niego inna osoba, jeśli grożący ma bezpośredni wpływ na jej działania. Warunkiem popełnienia przestępstwa jest wzbudzenie w ofierze strachu i obawy, a więc podjęcie działań z pobudek nieprzyjaznych. Forma wyartykułowania groźby nie ma znaczenia. Może być ona wyrażona nie tylko słownie, lecz przez każde zachowanie się sprawcy, jeśli w sposób nie budzący wątpliwości uzewnętrznia ono groźbę popełnienia przestępstwa - tzn. groźba konkludentna (patrz wyrok SN z dnia 24 sierpnia 1987 r. I KR 225/87, OSNKW 1988, nr 3-4, poz. 21). Może to być pismo, gest, wyraz twarzy i każde inne zachowanie, które w sposób ewidentny i zrozumiały dla pokrzywdzonego wyraża swoją treść intelektualną. Dla bytu przestępstwa nie jest konieczne stwierdzenie obiektywnego niebezpieczeństwa realizacji groźby, tj. tego, czy sprawca miał rzeczywisty zamiar jej spełnienia ani też tego, czy miał faktyczne możliwości jej spełnienia.

Ważny jest jedynie subiektywny odbiór tej groźby u pokrzywdzonego, tj. to, czy faktycznie wzbudziła ona u niego obawę spełnienia, tj. wywołała uczucie strachu lub zagrożenia (patrz wyrok SN z 27 kwietnia 1990 r., IV KR 69/90, PS 1993, nr 5, poz. 84).

Subiektywny odbiór ma dla zaistnienia przestępstwa znaczenie zasadnicze, jednak nie wystarczające.

Obawa ta musi być ponadto uzasadniona, a więc do jej oceny niezbędne będzie włączenie także i czynnika obiektywnego. **Obawę uznać można za uzasadnioną**, jeśli **przeciętny człowiek** o podobnych do ofiary cechach osobowości, psychiki, intelektu i umysłowości, **w analogicznych warunkach** wedle wszelkiego prawdopodobieństwa **uznałby tę groźbę za realną i wzbudzającą obawę**.

W odniesieniu do punktu mówiącego o użyciu siły wobec osoby uciekającej po dokonany ataku to uzasadnienie do takiego działania daje przywołana wyżej nowelizacja ustawy.

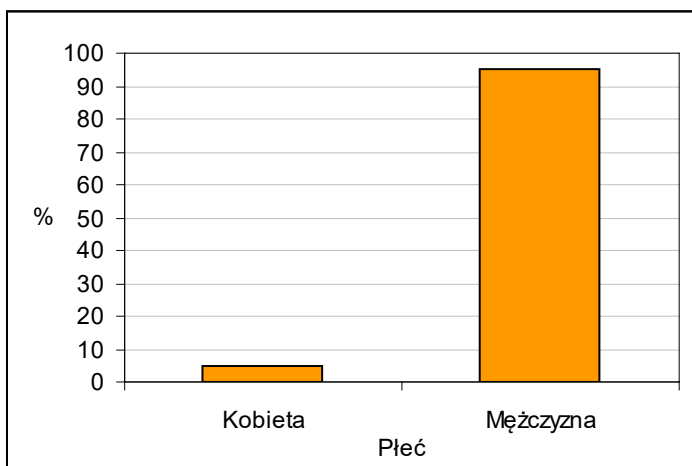
Jak już zaznaczyłem na początku prace nad takim sformułowaniem prawa użycia broni, które zaprezentowaliśmy w 5 punktach toczyliśmy równoległe do prac legislacyjnych. Na potrzeby naszego projektu, przeprowadzono badanie porównawcze „nowego prawa użycia broni” z prawem użycia broni zawartym w pkt 433 Regulaminu Ogólnego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej Szt. Gen. 1613/2009.

Analiza wyników ankiety dotyczącej znajomości przepisów użycia broni Analiza struktury ankietowanych żołnierzy

W badaniu wzięło udział 1054 osób.

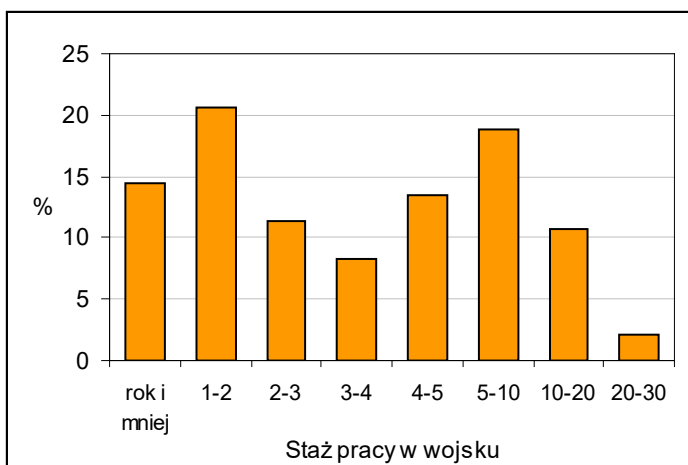
Płeć

Płeć	N	%
Kobieta	53	5,03
Mężczyzna	1001	94,97

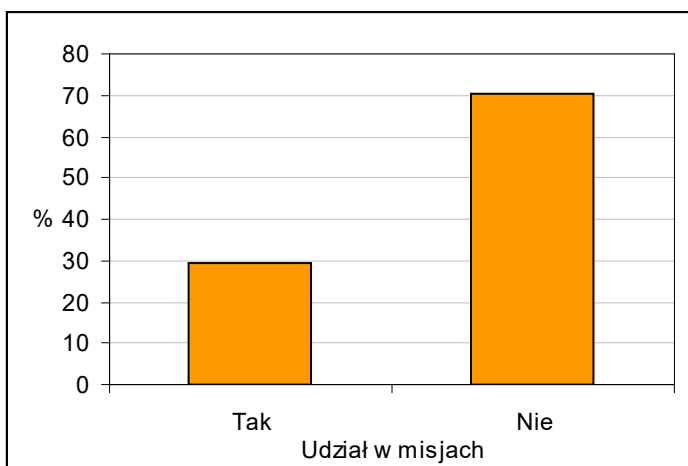
Staż pracy w wojsku

Staż pracy w wojsku	N	%
rok i mniej	153	14,52
1-2	218	20,68
2-3	120	11,39
3-4	88	8,35
4-5	142	13,47
5-10	198	18,79
10-20	113	10,72
20-30	22	2,09

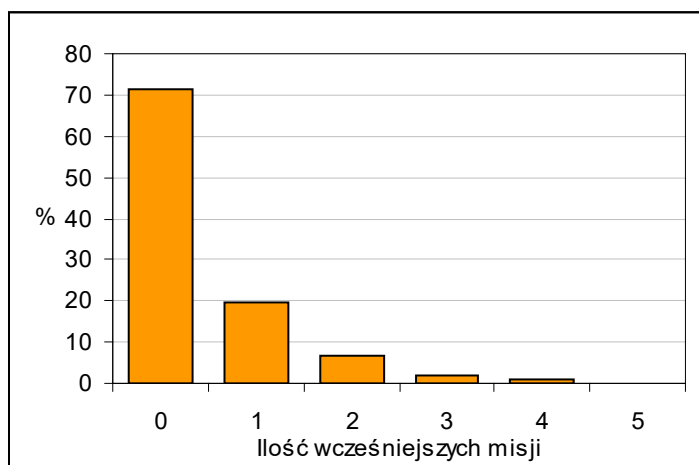
Udział w misjach

Udział w misjach	N	%
Tak	310	29,41
Nie	744	70,59

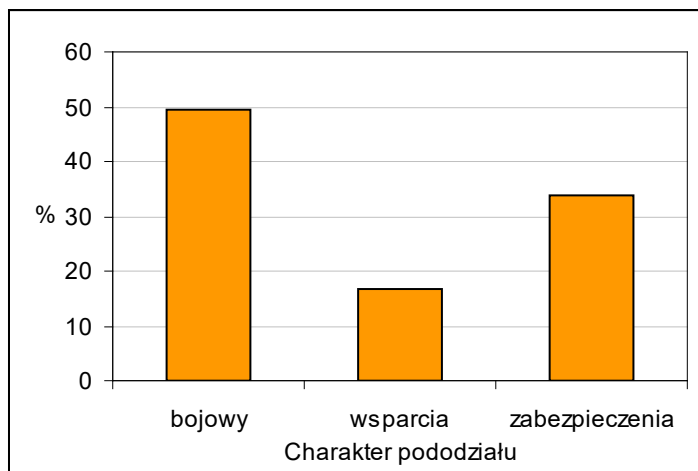
Ilość wcześniejszych misji

Ile razy na misjach	N	%
0	750	71,16
1	205	19,45
2	69	6,55
3	20	1,90
4	8	0,76
5	2	0,19

Charakter pododdziału

Charakter pododdziału	N	%
bojowy	521	49,43
wsparcia	176	16,70
zabezpieczenia	357	33,87

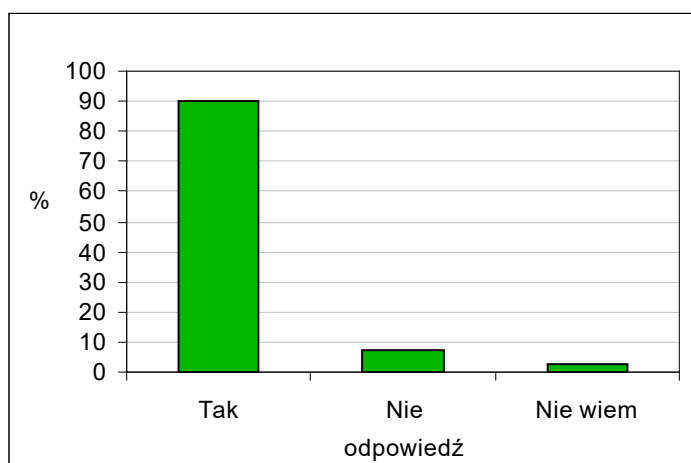
Rozkład odpowiedzi na pytanie o zrozumienie starych przepisów

Przepis nr 1

Wartownik na posterunku ma prawo:

1. stosować środki przymusu bezpośredniego, odpowiadające potrzebom wynikającym z istniejącej sytuacji i niezbędne do osiągnięcia podporządkowania się wydanym rozkazom (poleceniom). Warunki i sposoby użycia środków przymusu bezpośredniego określają przepisy dotyczące wojskowych organów porządkowych;

Odpowiedź	N	%
Tak	949	90,04
Nie	77	7,31
Nie wiem	28	2,66

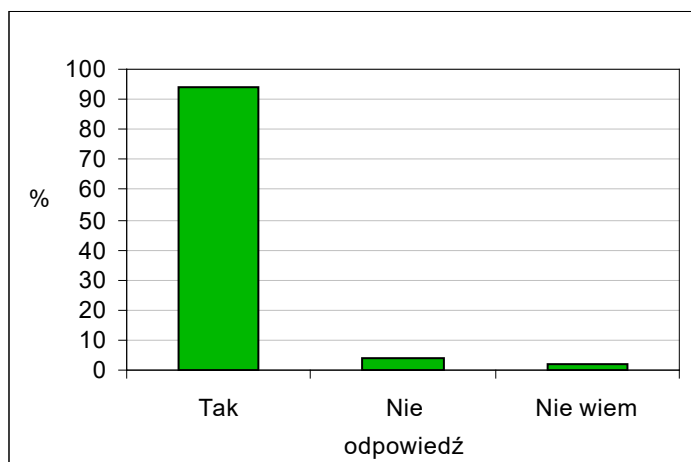
Przepis nr 2a

Wartownik na posterunku ma prawo:

do użycia broni palnej (jeżeli środki przymusu bezpośredniego okazały się niewystarczające lub ich użycie ze względu na okoliczności zdarzenia nie jest możliwe) w następujących przypadkach:

w celu odparcia bezpośredniego zamachu na życie, zdrowie lub wolność żołnierza warty lub innej osoby, albo w celu przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do takiego zamachu;

Odpowiedź	N	%
Tak	992	94,12
Nie	42	3,98
Nie wiem	20	1,90

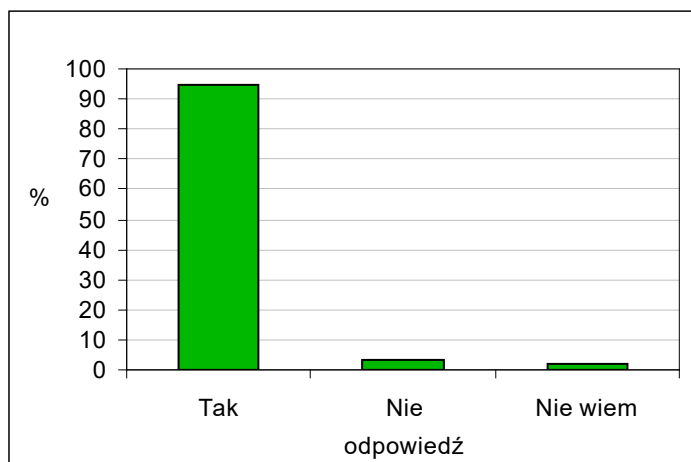
Przepis nr 2b

Wartownik na posterunku ma prawo:

do użycia broni palnej (jeżeli środki przymusu bezpośredniego okazały się niewystarczające lub ich użycie ze względu na okoliczności zdarzenia nie jest możliwe) w następujących przypadkach:

przeciwko osobie, która nie zastosowała się do wezwania do natychmiastowego porzucenia broni, materiałów wybuchowych lub innego niebezpiecznego narzędzia, którego użycie może zagrozić życiu lub zdrowiu żołnierza warty lub innej osobie;

Odpowiedź	N	%
Tak	1000	94,88
Nie	35	3,32
Nie wiem	19	1,80

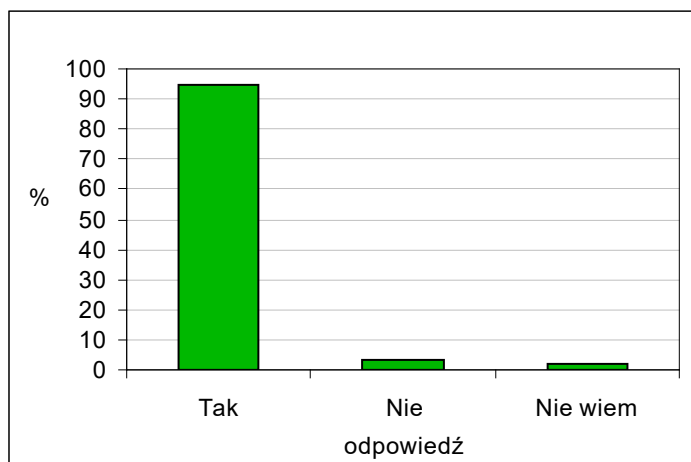
Przepis nr 2c

Wartownik na posterunku ma prawo:

do użycia broni palnej (jeżeli środki przymusu bezpośredniego okazały się niewystarczające lub ich użycie ze względu na okoliczności zdarzenia nie jest możliwe) w następujących przypadkach:

przeciwko osobie, która usiłuje bezprawnie przemocą odebrać broń palną żołnierzowi wojskowych organów porządkowych albo innemu funkcjonariuszowi publicznemu uprawnionemu do posiadania broni palnej;

Odpowiedź	N	%
Tak	995	94,40
Nie	36	3,42
Nie wiem	23	2,18

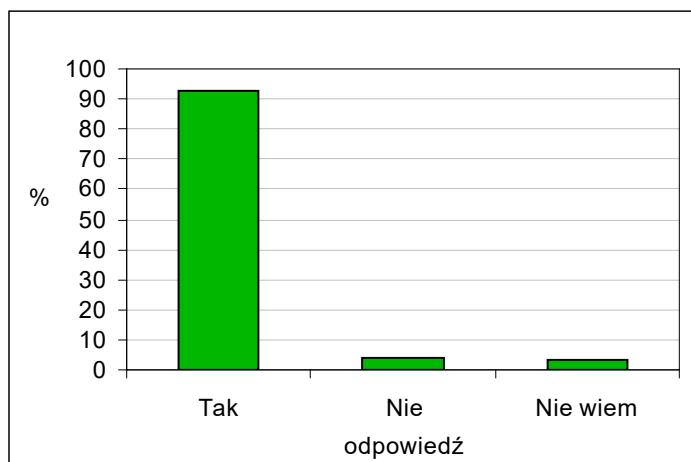
Przepis nr 2d

Wartownik na posterunku ma prawo:

do użycia broni palnej (jeżeli środki przymusu bezpośredniego okazały się niewystarczające lub ich użycie ze względu na okoliczności zdarzenia nie jest możliwe) w następujących przypadkach:

w celu odparcia bezpośredniego, gwałtownego i niebezpiecznego zamachu na obiekty i urządzenia wojskowe, albo inne obiekty i urządzenia ważne dla bezpieczeństwa lub obronności państwa;

Odpowiedź	N	%
Tak	976	92,60
Nie	43	4,08
Nie wiem	35	3,32

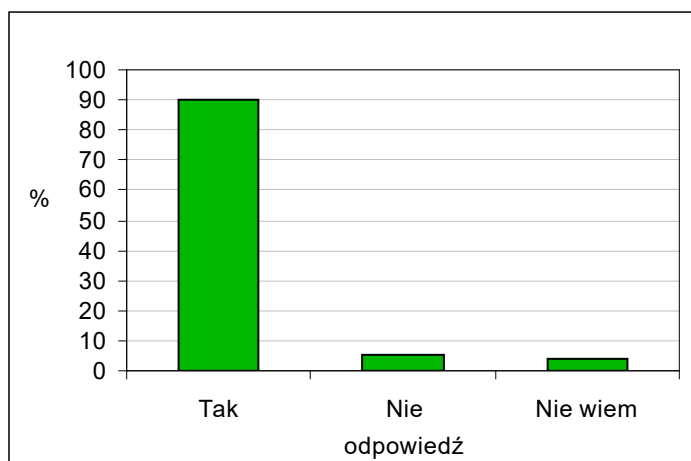
Przepis nr 2e

Wartownik na posterunku ma prawo:

do użycia broni palnej (jeżeli środki przymusu bezpośredniego okazały się niewystarczające lub ich użycie ze względu na okoliczności zdarzenia nie jest możliwe) w następujących przypadkach:

w celu odparcia zamachu na mienie, stwarzającego jednocześnie bezpośrednie zagrożenie dla życia, lub zdrowia człowieka;

Odpowiedź	N	%
Tak	951	90,23
Nie	59	5,60
Nie wiem	44	4,17

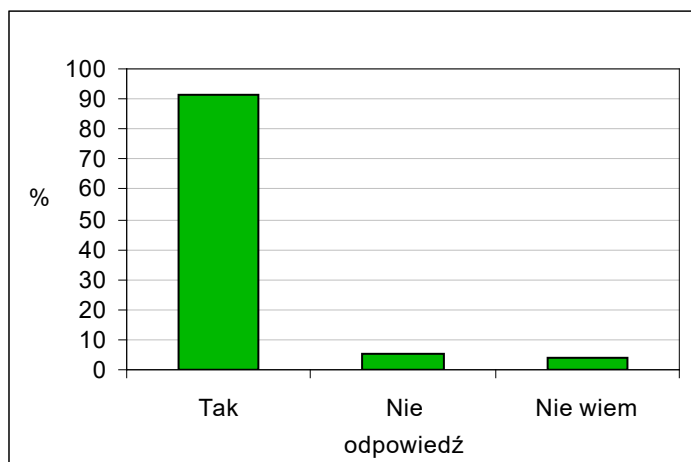
Przepis nr 2f

Wartownik na posterunku ma prawo:

do użycia broni palnej (jeżeli środki przymusu bezpośredniego okazały się niewystarczające lub ich użycie ze względu na okoliczności zdarzenia nie jest możliwe) w następujących przypadkach:

w bezpośrednim pościgu za osobą, wobec której użycie broni palnej jest dopuszczalne w przypadkach określonych w lit. a), b), c), lub e) albo za osobą, wobec której istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia zamachu terrorystycznego, zabójstwa, umyślnego uszczerbku na zdrowiu, umyślnego spowodowania zdarzenia zagrażającego życiu lub zdrowiu wielu osób, pozbawienia człowieka wolności, zgwałcenia, wzięcia zakładnika, rozboju, kradzieży rozbójniczej albo wymuszenia rozbójniczego;

Odpowiedź	N	%
Tak	960	91,08
Nie	54	5,12
Nie wiem	40	3,80

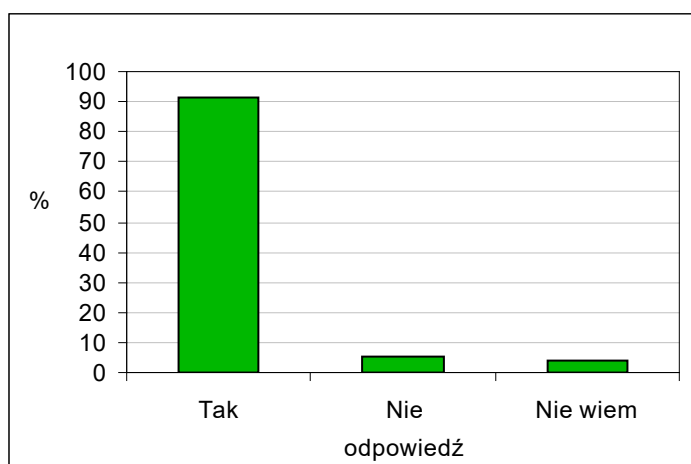
Przepis nr 2g

Wartownik na posterunku ma prawo:

do użycia broni palnej (jeżeli środki przymusu bezpośredniego okazały się niewystarczające lub ich użycie ze względu na okoliczności zdarzenia nie jest możliwe) w następujących przypadkach:

w celu ujęcia osoby, o której mowa w lit. f), jeżeli schroniła się ona w miejscu trudno dostępnym, a z okoliczności zdarzenia wynika, że może użyć broni palnej, materiałów wybuchowych lub innego niebezpiecznego narzędzia, którego użycie może zagrozić życiu lub zdrowiu człowieka;

Odpowiedź	N	%
Tak	961	91,18
Nie	54	5,12
Nie wiem	39	3,70

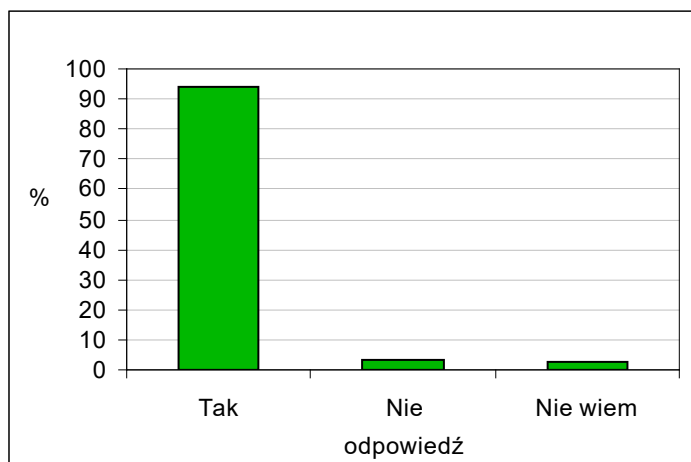
Przepis nr 2h

Wartownik na posterunku ma prawo:

do użycia broni palnej (jeżeli środki przymusu bezpośredniego okazały się niewystarczające lub ich użycie ze względu na okoliczności zdarzenia nie jest możliwe) w następujących przypadkach:

w celu odparcia bezpośredniego i gwałtownego zamachu na konwój chroniący osoby, dokumenty zawierające wiadomości stanowiące tajemnicę państwową albo środki pieniężne lub inne przedmioty wartościowe;

Odpowiedź	N	%
Tak	991	94,02
Nie	37	3,51
Nie wiem	26	2,47

Przepis nr 2i

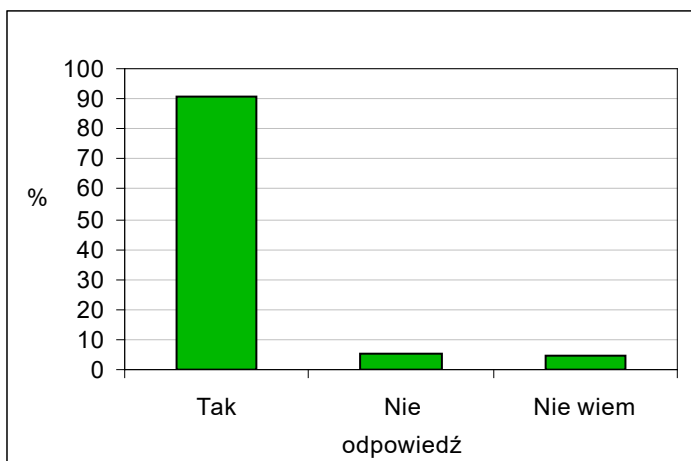
Wartownik na posterunku ma prawo:

do użycia broni palnej (jeżeli środki przymusu bezpośredniego okazały się niewystarczające lub ich użycie ze względu na okoliczności zdarzenia nie jest możliwe) w następujących przypadkach:

w celu ujęcia lub udaremnienia ucieczki osoby zatrzymanej, tymczasowo aresztowanej lub odbywającej karę pozbawienia wolności jeżeli:

- ucieczka osoby pozbawionej wolności stwarza zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego,
- istnieje uzasadnione podejrzenie, że osoba pozbawiona wolności może użyć broni palnej, materiałów wybuchowych lub innego niebezpiecznego narzędzia,
- pozbawienie wolności nastąpiło w związku z podejrzeniem lub stwierdzeniem popełnienia przestępstwa, o którym mowa w lit. f).

Odpowiedź	N	%
Tak	955	90,61
Nie	53	5,03
Nie wiem	46	4,36

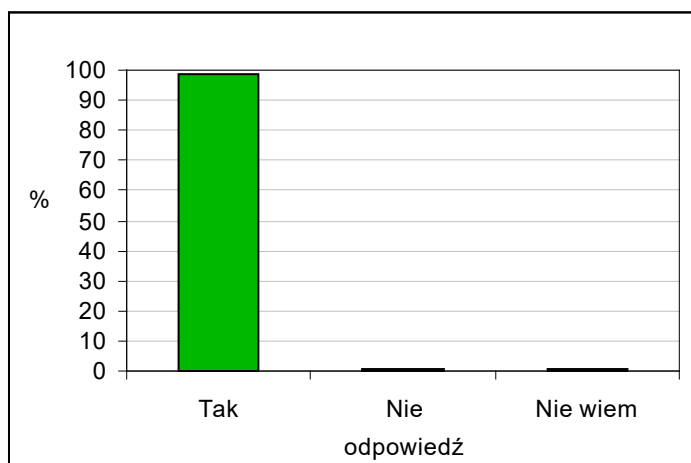

Rozkład odpowiedzi na pytanie o zrozumienie nowych przepisów

Przepis nr 1

Ty albo Twój oddział został zaatakowany

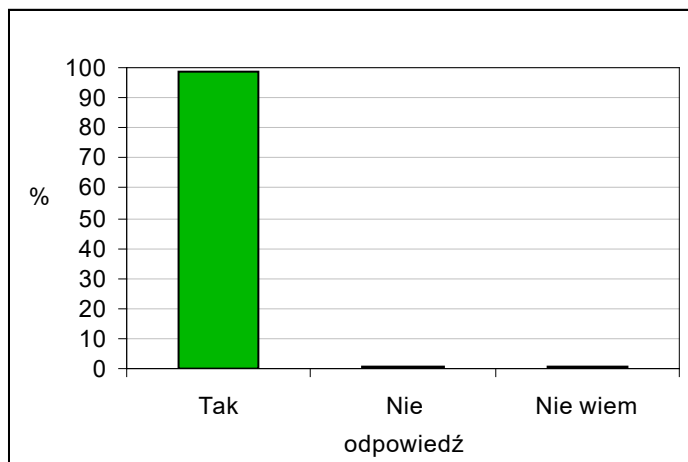
Odpowiedź	N	%
Tak	1039	98,58
Nie	7	0,66
Nie wiem	8	0,76

Przepis nr 2

Zaatakowany został obiekt który ochraniasz

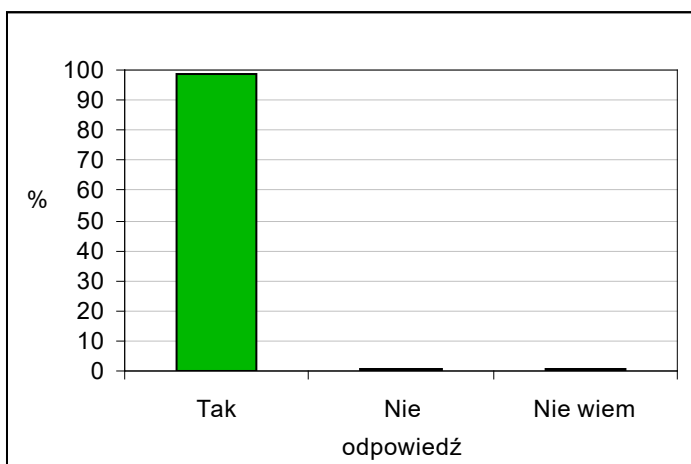
Odpowiedź	N	%
Tak	1040	98,67
Nie	8	0,76
Nie wiem	6	0,57

Przepis nr 3

Zaatakowano osobę, którą ochraniasz

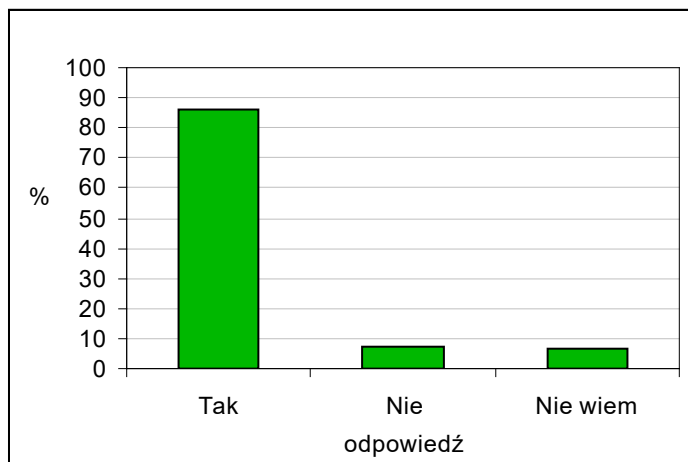
Odpowiedź	N	%
Tak	1040	98,67
Nie	8	0,76
Nie wiem	6	0,57

Przepis nr 4

Napastnik ucieka po ataku

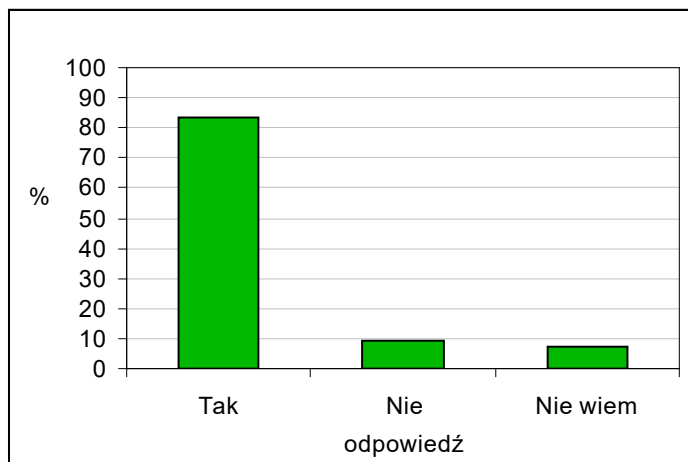
Odpowiedź	N	%
Tak	906	85,96
Nie	80	7,59
Nie wiem	68	6,45

Przepis nr 5

Napastnik przygotowuje atak

Odpowiedź	N	%
Tak	880	83,49
Nie	95	9,01
Nie wiem	79	7,50

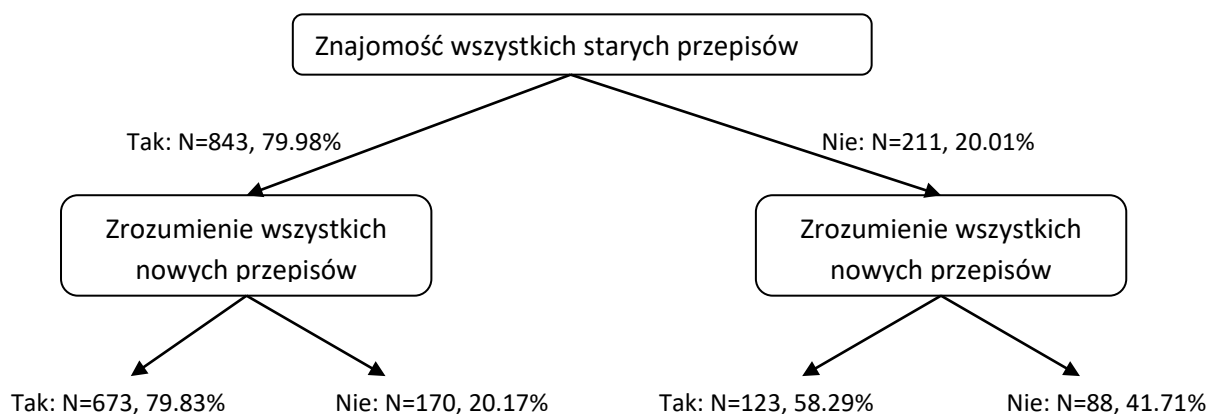

Znajomość przepisów w wyróżnionych grupach żołnierzy

Biorąc pod uwagę znajomość przepisów starych i proponowanych nowych, pośród ankietowanych wyodrębniono cztery grupy osób:

- **grupa A:** osoby te znają wszystkie przepisy stare i żaden przepis nowy nie budzi wątpliwości
- **grupa B:** osoby te znają wszystkie przepisy stare ale przynajmniej jeden przepis nowy budzi wątpliwości
- **grupa C:** osoby te nie znają przynajmniej jednego starego przepisu i żaden przepis nowy nie budzi wątpliwości
- **grupa D:** osoby te nie znają przynajmniej jednego starego przepisu oraz przynajmniej jeden przepis nowy budzi wątpliwości

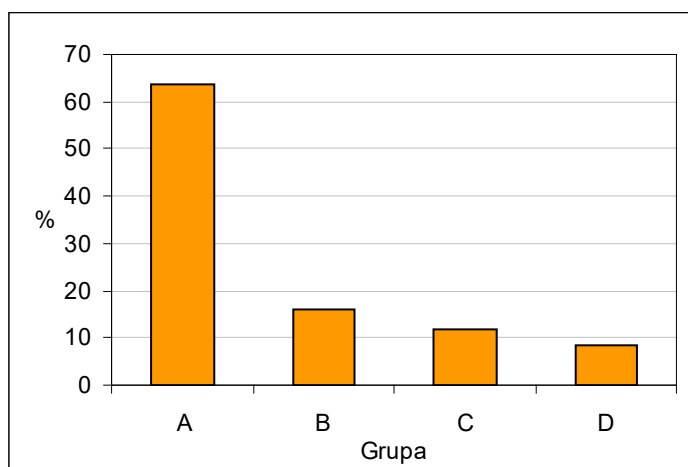
Grupa	Stare przepisy	Nowe przepisy
A	wszystkie znane	żaden nie budzi wątpliwości
B	wszystkie znane	przynajmniej jeden niejasny
C	przynajmniej jeden nieznany	żaden nie budzi wątpliwości
D	przynajmniej jeden nieznany	przynajmniej jeden niejasny

Dla 58.29% żołnierzy mających problemy ze znajomością dotychczasowych przepisów, wprowadzenie nowych „ułatwiłoby” im pracę.

Oto rozkład liczebności i częstości wyodrębnionych grup spośród całej zbiorowości:

Nazwa grupy	N	%
A	673	63,85
B	170	16,13
C	123	11,67
D	88	8,35

By uzasadnione było wprowadzenie nowych przepisów słusznym wydaje się, by liczność grup A i C (wprowadzenie nowych przepisów wpływa na poprawę zrozumienia kryteriów stosowania broni albo przynajmniej nic nie zmienia) była jak największa a liczność grup B i D była jak najmniejsza.

Liczba żołnierzy znających wszystkie stare przepisy: 843

Frakcja żołnierzy znających wszystkie stare przepisy: 79.98%

Liczba żołnierzy znających wszystkie nowe przepisy: 796

Frakcja żołnierzy znających wszystkie nowe przepisy: 75.52%

Jak wskazują przedstawione wykresy istnieje bardzo wysoki procent zrozumienia pierwszych trzech nowych przepisów (przepisy 1-3) i nieco mniejszy procent zrozumienia dwóch ostatnich (przepisy 4 i 5). Nasuwa się pytanie z czego wynika ta niewielka różnica?

Po pierwsze „Nowe Przepisy” (1-3) są odzwierciedleniem dotychczasowych uregulowań, mających po prostu instrukcyjną formę zapisu, stąd pewna łatwość w śród badanych żołnierzy ze zrozumieniem ich idei.

Po wtóre „Nowe Przepisy” (4 i 5) nie mają swojego odzwierciedlenia w dotychczas stosowanej praktyce (Regulamin Ogólny Sił Zbrojnych RP po prostu ich nie zawiera). Nieco mniejszy procent ich zrozumienia wynikać może z faktu, że jest to zupełnie nowa jakość do tej pory nie wprowadzona w Wojsku Polskim. Niemniej skala ich zrozumienia pozwala stwierdzić, że są to przepisy bardzo potrzebne i znacząco wpływające na poprawę bezpieczeństwa żołnierzy w opinii samych respondentów.

Po trzecie dotychczasowe szkolenie jak i prowadzona wśród żołnierzy profilaktyka przez prokuratorów wojskowych, nastawione są na zakreślenie „wyraźnych granic” ich działalności. Przyjęty model szkolenia nie pozwala na wypracowanie u żołnierzy twórczego modelu myślenia a nastawia się jedynie na odtwórcze powielanie przyjętych schematów. Prowadzi to do bezmyślnego i bezkrytycznego recytowania „starych przepisów” nie zastanawiając się nad ich sensem. W zestawieniu z nowymi przepisami schemat ten się powiela. Badana grupa nie miała najmniejszych problemów w zrozumieniu „Nowych Przepisów” (1-3), ponieważ utożsamiała je z dotychczas obowiązującymi (odzwierciedlały je), natomiast niewielkie problemy nastręczyło im zrozumienie istoty „Nowych Przepisów” (4 i 5), dlatego że na próżno ich szukać w Regulamin Ogólny Sił Zbrojnych RP w obowiązującej formie. Badani nie mieli się do czego odnieść.

Wniosek: należy wprowadzić nowe przepisy i zmienić system szkolenia.

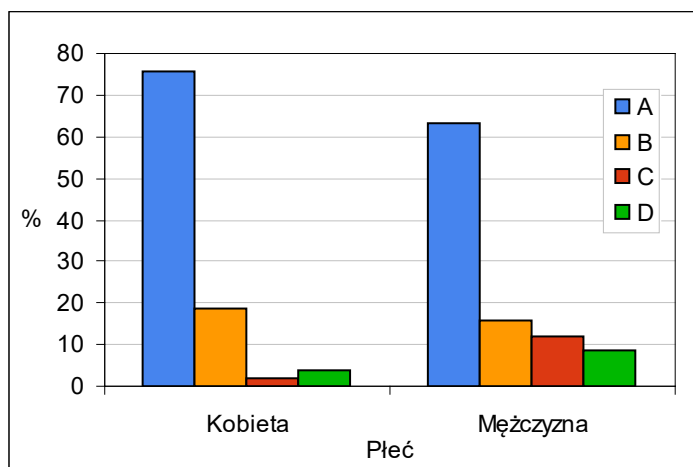
Sugestie

Z analizy opisowej ankiety wynika, że ankietowani niewielkie problemy mieli ze zrozumieniem nowego przepisu nr 4 i przepisu nr 5. Należy wprowadzając nowe przepisy zmienić podejście do szkolenia żołnierzy. Trzeba nauczyć ich kreatywnego myślenia, rezygnując z odtwórczego sposobu pojmowania rzeczywistości. Wprowadzenie w życie nowelizacji ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, w swej treści zawierających „szerokie” prawo użycia broni, uwzględniające proponowane przez nas przepisy, przyczyni się do pełnego ich zrozumienia.

Analiza struktury wyodrębnionych grup żołnierzy

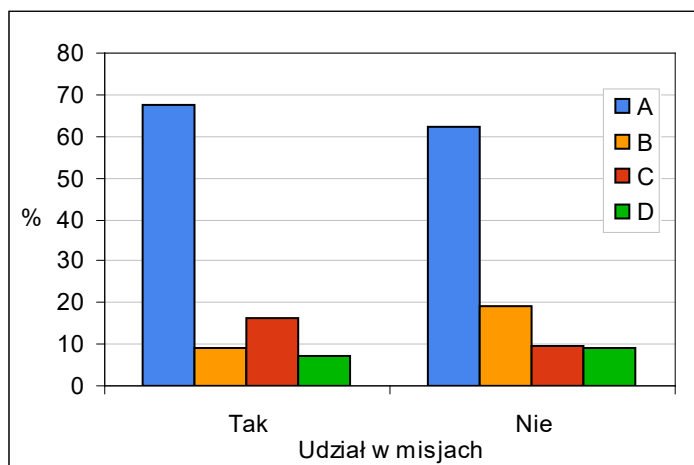
Przynależność do jednej spośród czterech wyodrębnionych grup a płeć.

Grupa Płeć	A		B		C		D	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kobieta	40	75,47	10	18,87	1	1,89	2	3,77
Mężczyzn a	633	63,24	160	15,98	122	12,19	86	8,59

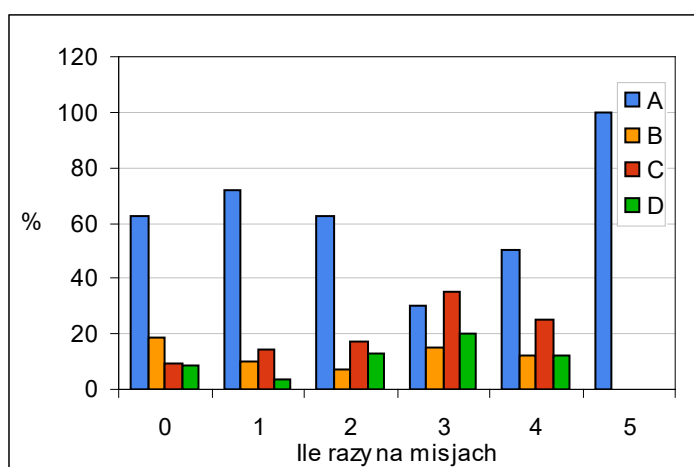
Przynależność do jednej spośród czterech wyodrębnionych grup a udział we wcześniejszych misjach.

Grupa Udział w misjach	A		B		C		D	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Tak	209	67,42	28	9,03	51	16,45	22	7,10
Nie	464	62,37	142	19,09	72	9,68	66	8,87

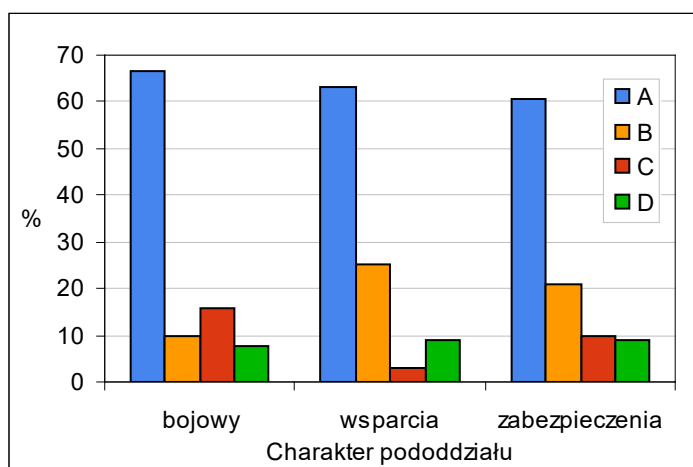
Przynależność do jednej spośród czterech wyodrębnionych grup a liczba udziałów we wcześniejszych misjach.

Grupa Ile razy na misjach	A		B		C		D	
	N	%	N	%	N	%	N	%
0	471	62,80	141	18,80	72	9,60	66	8,80
1	147	71,71	20	9,76	30	14,63	8	3,90
2	43	62,32	5	7,25	12	17,39	9	13,04
3	6	30,00	3	15,00	7	35,00	4	20,00
4	4	50,00	1	12,50	2	25,00	1	12,50
5	2	100,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00

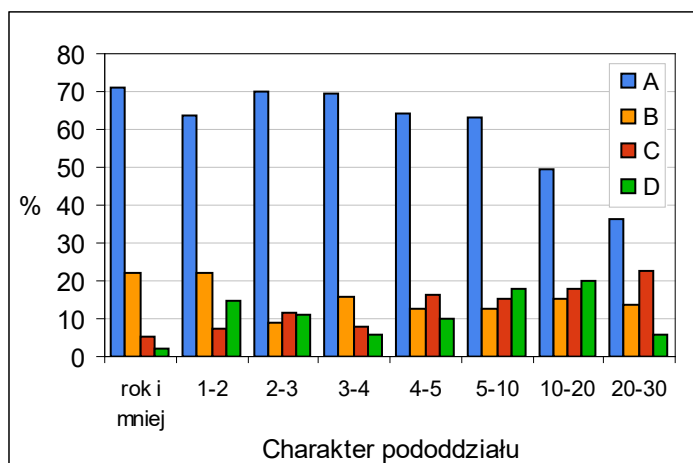
Przynależność do jednej spośród czterech wyodrębnionych grup a charakter pododdziału, do którego należy badany.

Grupa	A		B		C		D	
	N	%	N	%	N	%	N	%
bojowy	346	66,41	52	9,98	83	15,93	40	7,68
wsparcia	111	63,07	44	25,00	5	2,84	16	9,09
zabezpieczenia	216	60,50	74	20,73	35	9,80	32	8,96

Przynależność do jednej spośród czterech wyodrębnionych grup a staż pracy w wojsku.

Grupa	A		B		C		D	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Staż pracy w wojsku								
rok i mniej	109	71,24	34	22,22	8	5,23	3,42	2
1-2	139	63,76	48	22,02	16	7,34	3,37	15
2-3	84	70,00	11	9,17	14	11,67	9,72	11
3-4	61	69,32	14	15,91	7	7,95	9,04	6
4-5	91	64,08	18	12,68	23	16,20	11,41	10
5-10	125	63,13	25	12,63	30	15,15	7,65	18
10-20	56	49,56	17	15,04	20	17,70	15,66	20
20-30	8	36,36	3	13,64	5	22,73	103,31	6

Prawo użycia broni powinno być proste, zrozumiałe i łatwe do przyswojenia dla żołnierzy. Powinno jasno określać kiedy żołnierz może użyć broni „bez ładowania mu do głowy” skomplikowanych regułek, które w sytuacji bojowej na nic mu się nie zdadzą.

Mamy służbę zawodową, która składa się z profesjonalistów mających świadomość tego jaką siłą dysponują trzymając w ręku broń z podpiętym magazynkiem. Minister Obrony Narodowej w pkt 293 Regulaminu Ogólnego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej Szt. Gen. 1613/2009 określił, że: „Służba na posterunku wartowniczym jest wykonywaniem zadania bojowego. Polega ona na ochronie i obronie powierzonego mu obiektu (posterunku), osób i mienia.”

Zapis ten jest tak oczywisty, że nie wymaga interpretacji. Żołnierz idąc na wartę faktycznie podejmuje się takiego samego zadania jak żołnierz wykonujący takie samo zadanie w czasie misji poza granicami kraju.

Żołnierz przede wszystkim ma za zadanie odeprzeć atak na siebie, chroniony obiekt, oddział, osobę. Atak, o którym mowa dokonują wyspecjalizowane jednostki dywersantów działający w grupach lub równie dobrze zorganizowani terroryści. Więc jeżeli ktokolwiek wymaga aby w takiej sytuacji żołnierz najpierw oceniał, czy możliwe jest użycie „rąk do obrony” a dopiero potem zastanawiał się czy to już jest ten moment, kiedy można „chwycić za broń”, to po prostu nie wie do czego suwerenne państwo tworzy siły zbrojne. Pójście na pięści z grupą komandosów nie może zakończy się obezwładnieniem ich wszystkich.

Dajmy naszym żołnierzom realne narzędzie walki, które sprawi, że będą czuli się pewnie. Wprowadzając zaproponowane przepisy do Regulaminu Ogólnego Sił Zbrojnych RP decyzją Ministra Obrony Narodowej sprawi, że prawo to będzie miało dużo większą szansę stać się prawem „powszechnym”, dostępnym i zrozumiałym dla wszystkich żołnierzy a jednocześnie będzie stanowiło niezbędne dopełnienie ustawy wprowadzonej niemałym wysiłkiem Ministerstwa Obrony Narodowej.

Gen. broni. rez. dr RÓŻAŃSKI

| PUBLIKACJE

Publikacja w ramach projektu NEPTUNE fundacji Stratpoints objęta jest prawami autorskimi.
Celem uzyskania licencji na cytowanie artykułu we fragmentach lub publikacji całości prosimy o kontakt:
publikacje@stratpoints.eu

www.stratpoints.eu